

Ainevaldkond „Sotsiaallained“

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaallainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest. Sotsiaallainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2. Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	1. klass	2. klass	3. klass	4. klass	5. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass
Inimeseõpetus		1	1		1	1	1	1	
Ajalugu					1	2	2	2	2
Ühiskonnaõpetus						1			2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut. Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest. Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest,

mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks, üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel. Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest. Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures: 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega; 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas; 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks; 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid,

kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes; 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid; 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks; 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid; 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid; 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik. Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6. Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga enastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärtusarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal. Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal

hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima. Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanime, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel. Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel. Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbriilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest. Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on: 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud; 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab: 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses; 2) kasutada ainekava eesmärgke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid; 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusalalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega. Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid. Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka Ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms. II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms. III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.2. Teadmised, oskused, hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
Õpilane: 1) näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku; 2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse; 3) mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel; 4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused; 5) mõistab üldtunnustatud käitumisharjumiste ja seaduste järgimise vajalikkust; 6) tunneb liiklusreegleid; 7) teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust; 8) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi; 9) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust; 10) teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida; 11) teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana; 12) suhtub sallivalt Eestis elavate	Õpilane: 1) teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist; 2) väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv; 3) mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust; 4) on loov ja ettevõtlik; 5) on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest; 6) kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena; 7) teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid; 8) mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;	Õpilane: 1) teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist; 2) mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas; 3) teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse; 4) väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel; 5) on loov ja ettevõtlik; 6) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena; 7) teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv; 8) teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega; 9) kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi; 10) väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise; 11) mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse

inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse; 13) oskab oma tervist hoida; 14) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest; 15) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist; 16) oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi; 17) teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana; 18) mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.	9) teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust; 10) mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest; 11) mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust; 12) teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida; 13) väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele; 14) teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi; 15) mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valukuid.	identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi; 12) mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid; 13) mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus; 14) väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.
---	---	---

2. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
- kirjeldab oma välimust, huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha; - eristab mehi ja naisi;	Mina. Minu erinevused ja sarnasused teiste inimestega. Iga inimese väärtus.	Eesti keel Loodusõpetus Kunst	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus

- nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest; - väärtustab iseennast ja teisi; - mõistab viisaka käitumise vajalikkust; - õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades: enesekohased ja sotsiaalsed oskused; - tervis ja tervislik eluviis; - turvalisus ja riskikäitumise ennetamine; - füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng; - üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.	Viisakas käitumine. Suhtumine endasse ja teistesse.		Väärtused ja kõlblus
- kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad; - väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres; - selgitab lähemaid sugulussuhteid; - teab oma kohustusi peres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl; - kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töodes; - jutustab oma pere traditsioonidest; - kirjeldab ohtlikke kohti ning olukordi kooliteel ja koduümbruses, oskab tänaval käituda ning valib ohutu tee sihtpunkti;	Mina ja minu pere. Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses. Kodutus. Lastekodu. Turvakodu. Sugupuu. Pereliikme lahkumine ja lein. Uus pereliige.	Eesti keel Loodusõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

- füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng; - üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.			
- kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolt kanda; - kirjeldab tervet ja haiget inimest; - teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte; - teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; - mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport; - teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.	Mina ja tervis. Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi. Arsti juures. Keha puhtus ja selle eest hoolitsemine.	Eesti keel Loodusõpetus Kehaline kasvatus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
- oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist;	Mina: aeg ja asjad. Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused,	Eesti keel Loodusõpetus Kunst	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus

- väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks; - selgitab asjade väärtust; - oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta; - väärtustab ausust asjade jagamisel.	vastutus. Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas. Hinnangu andmine oma tegevusele. Suhtumine asjadesse ja teiste töösse.		Väärtused ja kõlblus
- tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; - oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; - leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; - tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümbolikat; - nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; - kirjeldab rahvakombeid; - teab Eestis elavate rahvuste tavaid ja kombeid ning austab neid.	Mina ja kodumaa. Eesti – minu kodumaa. Kodukoht. Eesti rikkus. Rahvakalendri tähtpäevad. Oma kooli tavad ja kombed. Eesti rahva tavad ja kombed. Kodukoha ja Eesti riigi tuntud inimesed.	Eesti keel Loodusõpetus Kunst Tööõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

3. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
- selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust; - võrdleb oma välimust, huve ja tugevusi kaasõpilaste omadega; - väärtustab inimese õigust olla erinev; - nimetab enda õigusi ja kohustusi; - teab, et õigustega kaasnevad kohustused.	Mina. Mina. Mina ja endasse suhtumine. Igaüheindividuaalsus. Lapse õigused ja kohustused.	Eesti keel	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

- eristab vaimset ja füüsilist tervist; - kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine; - väärtustab tervislikku eluviisi; - kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist; - nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral.	Mina ja tervis Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.	Eesti keel Loodusõpetus Kehaline kasvatus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus, Väärtused ja kõlblus
- nimetab inimese eluks vajalikke olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega; - kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi; - väärtustab sõprust; - väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist; - nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ning leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks; - teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral; - mõistab, et kiusamine on mitteaktsepteeritud käitumine; - demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast kahjustavast tegevusest; - eristab enda head ja halba käitumist;	Mina ja meie. Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Vastutus. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohusetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.	Eesti keel Loodusõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

- kirjeldab oma sõnadega, mida tähendab vastustundlikkus ja südametunnistus; - nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust; - kirjeldab oma käitumise tagajärgi ja annab neile hinnangu; - teab liikluseeskirja, mis tagab tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda turvaliselt liikluses; - eristab tööd ja mängu; - selgitab enda õppimise eesmärgid ja toob näiteid, kuidas aitab õppimine igapäevaelus paremini hakkama saada; - teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimise ajal, ning kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust; - väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust; - teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd.			
- kirjeldab erinevate meeltega tajutavaid teabeallikaid; - selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid; - teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning seda, et raha teenitakse tööga; - mõistab oma vastutust asjade hoidmise ja laenamise eest;	Mina: teave ja asjad. Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju: turvaline käitumine. Meediakeskkond. Raha. Raha teenimine, kulutamine, laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine.	Eesti keel Matemaatika	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

- selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine; - kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.			
- selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas; - leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid; - nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid; - kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid; - väärtustab oma kodumaad.	Mina ja kodumaa. Küla, vald, linn, maakond. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Eesti vabariigi ja kodukoha sümbolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.	Eesti keel Loodusõpetus Kunst Tööõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

5. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
- selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid; - seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); - toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; - toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;	Tervis. Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused. Tervislik eluviis. Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid. Kehalise aktiivsuse põhimõtted.	Eesti keel Loodusõpetus Matemaatika Kunst	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

	Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.		
- nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; - toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; - toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas;	Murdeiga ja kehalised muutused. Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.	Kunst Ajalugu Loodusõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
- toob näiteid meediaga seotud ohtudest; - selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele; - mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias; - teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine; - otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust; - demonstreerib õpitu olulisust, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi; - kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;	Turvalisus ja riskikäitumine. Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervisele ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.	Informaatika Loodusõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus, Väärtused ja kõlblus Teabekeskond

teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; - toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;			
- demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi; - selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;	Haigused ja esmaabi. Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.	Loodusõpetus Kunst Tehnoloogia-õpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
- teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; - toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest; selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.	Keskkond ja tervis. Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.	Loodusõpetus	Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

6. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
--------------	--	---------	----------------

- toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; - selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; - toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; - selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;	Mina ja suhtlemine. Sissejuhatus. Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.	Ühiskonnaõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Väärtused ja kõlblus
- kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; - eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; - eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; - toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;	Suhtlemine teistega. Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia. Suhtlemise komponendid Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise korral.	Ühiskonnaõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Teabekeskond Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
- toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus; - demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; - demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; - toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;	Suhted teistega. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve.	Ühiskonnaõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus

mõistab oma võimalusi alata ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; - seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; - kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; - toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;	Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed.		
- selgitab konflikti häid ja halbu külgi; - kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise; - valib õpitu olukorras konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;	Konfliktid. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.	Ühiskonnaõpetus Eesti keel ja kirjandus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
- lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused; - näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;	Otsustamine ja probleemilahendus. Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.	Eesti keel ja kirjandus Ühiskonna-õpetus Tehnoloogia-õpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus
- märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi; - teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.	Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine	Ühiskonnaõpetus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Väärtused ja kõlblus

7. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
- kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; - selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; - seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;	Inimese elukaar ja murdeea koht selles. Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.	Bioloogia Ühiskonnaõpetus Ajalugu	Keskkond ja jätkusuutlik areng Tervis ja ohutus Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Väärtused ja kõlblus
- selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; - toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; - analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; - analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;	Inimese mina. Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.	Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Tehnoloogia-õpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine
- mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; - toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; - analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;	Inimene ja rühm. Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas.	Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Käsitöö ja kodundus Võõrkeeled Ajalugu	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Kultuuriline identiteet Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine

- kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;	Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.		
- toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid; - analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest; - teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; - analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; - analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;	Turvalisus ja riskikäitumine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi-ja pikaajaline mõju.	Ühiskonnaõpetus Eesti keel ja kirjandus Loodusõpetus, Bioloogia Kehaline kasvatus	Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tehnoloogia ja innovatsioon
- kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; - selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; - analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;	Inimese mina ja murdeea muutused. Varane ja hiline küpsemine – igaühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine.	Bioloogia	Tervis ja ohutus

	Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine.		
- analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; - toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; - analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.	Õnn. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena	Eesti keel ja kirjandus Bioloogia Kunst Muusika Kehaline kasvatus	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Väärtused ja kõlblus

8. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
- toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; - analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; - toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; - analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; - analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;	Tervis. Tervis kui heaoluseisund Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid.	Ühiskonnaõpetus Kehaline kasvatus Bioloogia Eesti keel ja kirjandus Geograafia	Tervis ja ohutus Väärtused ja kõlblus Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Kultuuriline identiteet

	Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras Abistamine, abi otsimine ja leidmine		
- selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; - toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest; - mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele; - demonstreerib õpitu olukorras inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; - toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;	Suhted ja seksuaalsus. Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine. Seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Seksuaalvähemused. Soorollide ja –stereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele.	Bioloogia Ühiskonnaõpetus Eesti keel ja kirjandus	Tervis ja ohutus, Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus Teabekeskond Tehnoloogia ja innovatsioon

- analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.	Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused		
- analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; - demonstreerib õpistuatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;	Turvalisus ja riskikäitumine. Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades	Ühiskonnaõpetus Bioloogia Eesti keel ja kirjandus Kehaline kasvatus	Tervis ja ohutus Keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus
- analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;	Inimene ja valikud. Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus	Ühiskonnaõpetus Eesti keel	Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Väärtused ja kõlblus

- toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; - analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.			
---	--	--	--

2.2. Ajalugu

2.2.1. Öppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Öppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitlemise põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimumi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi: 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise

keskkonna kujunemist; 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus; 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus; 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus; 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus; 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus. Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujärgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

2.2.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
Õpilane: 1) teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline; 2) teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed; 3) kasutab ajaloomõisteid kontekstis; 4) teab näiteid kodukoha minevikust;	Õpilane: 1) eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu; 2) mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid;

5) teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos; 6) mõistab, kuidas kujunes inimasustus; 7) mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu; 8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev; 9) teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis; 10) teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos; 11) teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata; 12) teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos; 13) märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal; 14) teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud; 15) teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.	3) seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte; 4) mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal; 5) mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas; 6) analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu; 7) mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele; 8) mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis; 9) analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust; 10) mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga; 11) mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud. 12) kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi; 13) eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu; 14) analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana; 15) analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos; 16) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.
--	--

5. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
Õpilane: 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 4) kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid; 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;	Ajalugu minevik ja mineviku uurimine Periodiseerimine, ajatelg, ajastud Teabeallikad, nende säilimise ja säilitamise viisid Ajalooliste ja väljamõeldud isikute ning sündmuste erinevus ja eristamise võimalused	Keel ja kirjandus Kunst Matemaatika Geograafia	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Teabekeskond
10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;	Eesti ajaloo teemad Muinasaeg	Keel ja kirjandus Geograafia Arvutiõpetus	Kultuuriline identiteet Teabekeskond

11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 16) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;	Eesti ala vallutamine 13. sajandi alguses Keskaeg Liivimaa sõda Rootsi aeg, Põhjasõda Vene aeg, iseseisvumine Eesti Vabariik, Teine maailmasõda Nõukogude aeg, Eesti Vabariigi taastamine	Loodusõpetus Tehnoloogia ja käsitöö	Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus Tervis ja ohutus
--	---	--	---

6. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost. Õpilane: 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; 2) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;	Muinasaeg Esiaja ühiskond Põlluharimise ja metallikasutuse algus Eesti esiajal	Geograafia / Loodusõpetus Inimeseõpetus Kunst Tehnoloogia ja käsitöö	Väärtused ja kõlblus Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Teabekeskond
	Vanaaeg Lähis-Ilda Egiptus või Mesopotaamia Iisrael India või Hiina	Keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Geograafia / Loodusõpetus Inimeseõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Keskond ja jätkusuutlik areng

3) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 4) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 5) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 6) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; 7) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; 8) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; 9) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 10) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 11) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; 12) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; 13) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 14) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; 15) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;	Vana – Kreeka Rooma	Kunst Tehnoloogia ja käsitöö	Teabekeskond Väärtused ja kõlblus Tehnoloogia ja innovatsioon
--	--------------------------------	---	--

16) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.			
---	--	--	--

7. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema, alateema	Lõiming	Läbivad teemad
1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;	Varakeskaeg Lääne – Euroopa varakeskajal (5.-10. sajand) Bütsants Araablased Viikingid Eesti muinasaja lõpul Maailm keskajal Feodaalkorra põhijooned Keskaegne kirik ja usuelu Keskaegne kaubandus ja linnaelu Keskaegne Liivimaa Suured maade avastused Renessanss Reformatsioon ja vastureformatsioon Eesti Rootsi ja Poola võimu all	Matemaatika Kirjandus Geograafia Loodusõpetus Võõrkeeled Informaatika Kunst Inimeseõpetus Muusika	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus Elukestev õpe ja karjääri kujundamine Teabekeskond Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Tervis ja ohutus Keskond ja jätkusuutlik areng

12) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 13) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 14) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 15) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 16) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 17) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 18) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 19) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 20) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 21) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;			
--	--	--	--

22) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 23) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;			
--	--	--	--

8. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema/alateema	Lõiming	Läbivad teemad
Iseloomustab valitsemis-korralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, parlamentarism. Toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalus reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism.	Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas. Sissejuhatus ainesse. Euroopa riigid ja rahvad 17. ja 18. sajandil. Absolutismi-ajastu Euroopas. Päikesekuningas Louis XIV Prantsusmaal. Inglismaa Charles I võimoleku ajal. Kodusõda Inglismaal. Inglismaa vabariik. Stuartite restauratsioon. Kuulus revolutsioon Absolutism Prantsusmaal ja Inglismaal. Kolmekümneaastane sõda. Valgustusajastu. Valgustatud absolutism. Preisimaal ja Austrias. Valgustusajastu. Valgustatud absolutism Preisimaal ja Austrias	Eesti keel Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia Muusika	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodaniku- algatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus

Teab, mis muutused toimusid Rootsi ajal Eesti võimu-korralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris. Teab, mis muutused toimusid Vene ajal Eesti võimu-korralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile.	Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus. Eesti 17. sajandil. Venemaa 17. sajandil. Venemaa 18. sajandil. Põhjasõda. Eesti 18. sajandil.	Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodaniku- algatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet Väärtused ja kõlblus Kultuuriline identiteet
Teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust.	USA iseseisvumine Ameerika Ühendriikide sünd. USA riiklik korraldus. Ameerika Ühendriikide sünd. Ameerika Ühendriikide sünd. Õpitu kordamine: õpilase eneseanalüüs saavutatu õpitulemuste kohta eelnevalt. Kokkuvõttev hindamine: Kontrolltöö: USA iseseisvumine.	Inglise keel Eesti keel Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia Muusika	Kultuuriline identiteet. Tehnoloogia ja innovatsioon Kodaniku- algatus ja ettevõtlikkus
Iseloomustab valitsemis-korralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, parlamentarism. Selgitab Prantsuse revolutsiooni põhjusi, tagajärgi ja mõju. Toob esile ühiskonna ümber- korraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad. Euroopa Napoleoni sõdade ajal 29 Konsulaadist keisririigini. „Tsiviilkoodeks“, konkordaat. Reini Liit. Napoleoni lahingud. Kontinentaal-blokaad. Tilsiti	Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu Prantsuse revolutsioon Revolutsiooniline vabariik 1792-1799. Prantsuse revolutsioon ja Euroopa. Õpitu kordamine: õpilase eneseanalüüs saavutatu õpitulemuste kohta eelnevalt. Euroopa Napoleoni sõdade ajal Napoleoni langus	Matemaatika Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon

rahu, Venemaa vallutab Soome. Suured reformid Saksamaal.	Monarhistlik reaktsioon Euroopas. Viini kongress.		
Iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuuri-saavutusi. Iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni.	Kultuur Teadus ja kultuur: barokk ja rokokoo. Teadus ja kultuur 1789– 1849.	Arvutiõpetus Bioloogia Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus
Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid linnastumine, liberalism, konservatism, sotsialism	Industriaal-ühiskonna kujunemine Tööstuslik pööre Euroopa Industriaal-ühiskonna palgejooni.	Füüsika, Eesti keel ja kirjandus, Ühiskonnaõpetus Geograafia	Kodaniku- algatus ja ettevõtlikkus. Kultuuriline identiteet. Tehnoloogia ja innovatsioon
Iseloomustab rahvuslikku liikumist Euroopas. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, rahvuslik liikumine.	Rahvuslus ja rahvusriigid Liberaalne ja rahvuslik vabadusliikumine Saksamaa ühendamine Saksa keisririik. Suurbritannia 19. sajandil USA 19. sajandil Prantsusmaa 19. sajandil	Saksa keel Muusika Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia	Pädevus Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet. Tehnoloogia ja innovatsioon

Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvuslik liikumine, autonoomia, venestamine. Oskab iseloomustada Venemaa arengut 19. sajandi I poolel ja 20. sajandi alguses.	Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul Venemaa 19. sajandi I poolel. Venemaa 19. sajandi II poolel ja 20. sajandi alguses. Eesti 19. sajandi I poolel Rahvuslik ärkamine Eestis Eesti sajandivahetusel Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi alguses.	Eesti keel, Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia Muusika	Pädevus Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon
Näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite. Teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Antant, Kolmikliit. Selgitab Eesti iseseisvumist. Seletab ja kasutab kontekstis mõistet autonoomia.	Esimene maailmasõda Rahvusvahelised suhted maailmasõja eel Sõja käik ja algus Sõja lõpp ja tagajärjed Esimese maailmasõja mõju Venemaal. Veebruari-revolutsioon Oktoobripööre Venemaal Esimene maailmasõja mõju Eestile: autonoomiast Vabadussõjani. Venemaal. Vabadussõda.	Matemaatika Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Keemia Geograafia	Keskkond ja jätkusuutlik areng Teabekeskkond Tehnoloogia ja innovatsioon
Iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi.	Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Teadus areng ja muutused olmes. Kunst	Arvutiõpetus, Bioloogia Eesti keel ja kirjandus Ühiskonnaõpetus Kunst Geograafia	Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon Väärtused ja kõlblus

9. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema/alateema	Lõiming	Läbivad teemad
Näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem). Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid: Rahvaste Liit, Versailles' süsteem. Toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid: Rahvaste Liit, Versailles' süsteem.	Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 Rahvusvaheline olukord pärast Esimest maailmasõda (1918-1939). Võitjad ja kaotajad. Pariisi rahukonverents ning uus Euroopa kaart. Sõjakollete kujunemine Euroopas 1930. aastail. Patsifismist loobumine, agressorid. Kolm kriisikollet: Mandžuuria, Etioopia, Hispaania kodusõda. Berliini Rooma telg, Antikominterni pakt.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus Kunst	Keskkond ja jätkusuutlik areng Teabekeskkond
Toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur. Teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Franklin Delano Roosevelt. Iseloomustab demokraatlikku ühiskonda. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, parlamentarism.	Maailmamajandus Maailmamajandus kahe maailmasõja vahel. Hiilgus (Prosperity) ja viletsus Maailmamajandus. 1929. aasta majanduskriis. Õpitu kordamine: õpilase eneseanalüüs saavutatu õpitulemuste kohta eelnevalt Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. Aastal Demokraatia Euroopas kahe maailmasõja vahel. Võidukäik või kriis.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Teabekeskkond Kultuuriline identiteet

	Suurbritannia ja Prantsusmaa peale Esimest maailmasõda: monarhia ja vabariik. Tõusud ja mõõnad. Õpitu kordamine: õpilase eneseanalüüs saavutatu õpitulemuste kohta eelnevalt. Diktatuurid Euroopas. Miks tekkisid kahe maailmasõja vahelisel perioodil Euroopas diktatuurid? Demokraatia ja diktatuur. Totalitarism ja autoritaarsus. Kommunistlik Venemaa. Fašistlik Itaalia Natsionaalsotsialistlik Saksamaa. Natsid jäävad natsideks.		
Bresti rahu, vabadussõja daatumid, osapooled, põhjused. Miks Eesti Vabariik võitis vabadussõja? Johan Laidoner, Landeswehr'i sõda. Tartu rahuleping, Jaan Poska, soomusrongid. Iseloomustab Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail. Teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Konstantin Päts. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, kommunism, Tartu rahu.	Eesti Vabariik Vabadussõda (1918–1920) Eesti Vabariik 1920.–1930. aastail. Eesti välispoliitika 1920.– 1930. aastail. Kultuurielu Eestis kahe maailmasõja vahelisel ajal. Eesti Vabariik 1918–1940.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet

Iseloomustab kultuuri arengut maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi.		Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet Tehnoloogia ja innovatsioon
Toob esile Teise maailmasõja tulemused ning tagajärjed. Teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitlerivastane koalitsioon. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid MRP, holokaust, küüditamine, okupatsioon, ÜRO.	Teine maailmasõda 1939-1945. Rahvusvaheline olukord. Rahvusvaheline olukord II maailmasõja eel. Molotovi-Ribbentropi pakt. Sõjategevuse üldiseloomustus. Teise maailmasõja algusaastad 1939–1942. Talvesõda. Teise maailmasõja käik aastail 1942–1945. Teine maailmasõda – totaalne sõda. Eesti Teise maailmasõja ajal. Eesti Teises maailmasõjas. Eesti mehed Teise	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet
Iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid. Näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, NATO.	Maailma pärast Teist maailmasõda 1945- 2000 Külm sõda. Rahvusvaheline olukord pärast II maailmasõda. Külma sõja algus. Rahvusvahelised suhted 1950.-1980. aastail. Võidurelvastumine. Arenenud tööstusriigid.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet

Iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa LV näitel. Hiina.	Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel Ameerika Ühendriigid 20. sajandi teisel poolel. Kordavalt külma sõja kriisid. Saksamaa Liitvabariik. Lääne-Euroopa imelaps. Jaapan – Aasia imelaps. Nõukogude Liit: Stalini surmast Tšernenkoni. Hiina Rahvavabariik.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet
Iseloomustab kommunistlikku ühiskonda. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külma sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon. Iseloomustab kommunistlikku ühiskonda. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külma sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon.	Eesti Nõukogude okupatsiooni all Eesti Teises maailmasõjas. ENSV valitsemine. Käsumajanduse juurutamine Eesti NSV-s. Käsumajanduse mõju ja tulemused. ENSV Kultuur.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet
Toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, külma sõda, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon. Teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov.	Kommunistliku süsteemi lagunemine Nõukogude Liidu lagunemine. Idabloki lagunemine.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel, Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet
Analüüsib Eesti Vabariigi arengut. teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende	Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine	Ühiskonnaõpetus Geograafia	Keskkond ja jätkusuutlik areng

tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart Laar. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid, Euroopa Liit, NATO.	Eesti Vabariigi taasiseseisvumine. Eesti Vabariigi taasiseseisvumine ja Eesti riik aastail 1991-2004.	Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Kultuuriline identiteet
Iseloomustab eluolu 20. sajandil. Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Euroopa Liit, NATO. Toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise tagajärjed.	Maailm 1990. aastatest alates Maailm 20. sajandi lõpul. 21. sajandi algus.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet
Iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil.	Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel Kultuur 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng. Igapäevaelu.	Ühiskonnaõpetus Geograafia Inglise keel Kunst Eesti keel ja kirjandus	Tehnoloogia ja innovatsioon Keskkond ja jätkusuutlik areng Kultuuriline identiteet

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, Geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli Ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev

suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi. I kooliastmes on Ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse Ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka Ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

2.3.2. Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
Õpilane: 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi; 2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi; 3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;	Õpilane: 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega; 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;

4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis: toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti; 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust, 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata, 8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi; 9) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja; 10) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti; 11) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada; 12) käitub teadliku tarbijana.	3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine; 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid; 6) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 7) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta; 8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest; 9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; 10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost; 11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot; 12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt; 13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest; 14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid; 15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt; 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.
--	---

6. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema/alateema	Lõiming	Läbivad teemad
Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodaniku-ühendus, kodaniku- algatus, vabatahtlik tegevus. Nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust. Toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.	Sotsiaalsed suhted Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm) Kultuur rahvusliku identiteedi kandjana. Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa Naabruskond maal ja linnas Sõpruskond Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused. Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.	Matemaatika Inimeseõpetus Eesti keel ja kirjandus Ajalugu Muusika	Kultuuriline identiteet - kultuurierinevuste mõistmine Väärtused ja kõlblus Ühiskonnaväärtuste tunnustamine
Iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid. Teab, et Eesti on demokraatlik vabariik. Nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi ning kohtu peamisi ülesandeid. Teab, mis on kohalik omavalitsus,	Demokraatia Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. Võimude lahusus. Riigikogu. Vabariigi Valitsus.	Inimeseõpetus Eesti keel ja kirjandus Ajalugu Loodusõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: võimalus initsiatiivi näitamiseks ja ühisalgatuste toetamiseks

ning toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse kohta. Toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat.	Vabariigi President. Kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus. seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne) Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord. Lapse õigused. Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.		
Teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel. Oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida. Teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid.	Töö ja tarbimine Aja ja kulutuste paneerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika. Teadlik, säästev tarbimine.	Tehnoloogia Tööõpetus Kunst Inimeseõpetus Eesti keel ja kirjandus Ajalugu	
Tunneb Interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise	Meedia ja teave Raamatukogu, Internet.	Inimeseõpetus Eesti keel ja kirjandus	Väärtused ja kõlblus: sallivus ja lugupidamine

võimalusi. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks.	Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon. Autoriõiguste kaitse. Teadlik infotarbimine ja -edastamine.	Ajalugu Kunst	erinevate inimeste suhtes
---	---	------------------	---------------------------

9. klass

Õpitulemused	Õppesisu/Teemavaldkond. Teema/alateema	Lõiming	Läbivad teemad
Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik arvamus, ajakirjandus-vabadus. Analüüsib ühe teema meediakäsitlust ning kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid. Orienteerub Eesti meediasüsteemis, suudab informatsiooni kriitiliselt hinnata ja kasutada. Arutleb meedia rolli üle ühiskonnas eakohaseid näiteid kasutades. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik elu, eraelu, kommunikatsiooni-eetika. Tunneb autori (ka enda kui autori) õigusi ja vastutust erinevates suhtlus-kogukondades. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid reklaam, valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam, tootepaigutus. Eristab infovoost reklaami erinevaid liike ja mõistab nende suhtluseesmärki. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus,	Ühiskond ja sotsiaalsed suhted Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turundus-kommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed. Autoriõigused ja - vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, allalaadimine. Plagieerimine. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid. Avalik sektor ja selle institutsioonid.	Geograafia Matemaatika Ajalugu Tööõpetus Võõrkeeled Kunst Muusika Inimeseõpetus	Teabekeskkond: sobiva teabe leidmine erinevates teabekeskkondades, kriitiline teabeanalüüs mõistab meedia rolli ühiskonnas. ühiskonnas tunnustatud põhimõtete järgimine. Ühiskonnas. Tunnustatud põhimõtete järgimine Sallivuse ja lugupidava suhtumise oskuste kujundamine Sidususega tegelevate organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti

sotsiaalne tõrjutus. Väärtustab sotsiaalset sidusust. Väärtustab sotsiaalset õiglust. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet mitmekultuurilisus. Mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega. Tunneb riske ja oskab vältida ohte. Teab, kust otsida abi.	Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused. inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Põhiõigused; sotsiaalmajanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine, elundikaubandus jm. UNISEFi tegevus.		Koostöö Kogu (http://www.kogu.ee jne), Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud. sallivuse ja lugupidava suhtumise oskuste kujundamine.
Eristab demokraatiat ja autokraatiat, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim,	Riik ja valitsemine Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. valitsemise põhijooned: võimuorganite. Demokraatliku valitsemise ja aruandlus ning võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.	Geograafia Matemaatika Ajalugu Tööõpetus Võõrkeeled Kunst Muusika Inimeseõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus: väärtustab demokraatlikku elukorraldust. Võrdleb erinevaid seisukohti, suhtub lugupidavalt erinevatesse arusaamadesse. Tunneb demokraatliku valitsemise põhimõtteid

president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus. kohalik omavalitsus. Tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust. Iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart). Suhtleb riigi- ja omavalitsus- asutustega, sh riigi- ja omavalitsus-asutuste portaale kasutades. Tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsus. Nimetab Eesti parlamendi erakondi. . Selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid ning kujundab oma poliitilisi eelistusi. Oskab nimetada olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on. Teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.	Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja - kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Teemad Õpitulemused Õppemeetodid/ praktilised tööd/ hindamine Õppeainete lõiming. Lõiming läbivate teemadega Õppevahendid/		
--	--	--	--

	Õppekeskkond/ IKT 39. Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.		
Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus, mittetulundus- ühing. Mõistab kodaniku-ühiskonna ning vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmäärke. Iseloomustab kodaniku-ühiskonna rolli demokraatia tagamisel. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuosalus, kodanikualgatus. Oskab kasutada tegutsemis-võimalusi kodaniku-ühiskonnas. Analüüsib probleeme ja pakub lahendusi. Algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel.	Kodanikuühiskond Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Käitumine kriisioludes.	Geograafia Matemaatika Ajalugu Tööõpetus Võõrkeeled Kunst Muusika Inimeseõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet
Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid riigieelarve, maksud, tulude ümberjagamine, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus. Iseloomustab ettevõtluse ja riigi rolli majanduses. Tunneb eelarve koostamise põhimõtteid. Selgitab maksustamise eesmäärke ja põhimõtteid. Teab Eestis kehtivaid makse ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet tööturg. Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul. Teab, mida tähendab olla	Majandus Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus . Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast	Geograafia Matemaatika Ajalugu Tööõpetus Võõrkeeled Kunst Muusika Inimeseõpetus	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus Kultuuriline identiteet

omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu. Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel. Investeering, tarbijakaitse. On orienteeritud enese-arendamisele ning iseseisvale toimetulekule ühiskonnas. Hindab ressursside piisavust ning enda oskusi ja võimeid tegutseda. Oskab koostada isiklikku eelarvet. Oskab arvutada netopalka. Tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana. Tarbib säästlikult.	soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus. Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.		
--	--	--	--